

ERRIOJAZ BERRIRO ERE

DENOK IKASTOLAREN ALDE

Dei berezi bat egin nahi dizuegu, ale honetan, herrietako berri-emaielen kezka gogoan harturik.

Ikastola dute gogoan, azkenaldian honetan, herrietako berri-emaielen kezka gogoan harturik.

Ikastola dute gogoan, azkenaldian honetan, herrietako berri-emaielen kezka gogoan harturik.

Ikastaroaren alderdi baten eta era baten aldi bat amaituko da, beraz, Ekainean. Alde horretatik bakarrik izan da urteko alderdiak lan-udaren behar ditu. Maixua edo andereño izan dute urtean zehar, ordu askotan, irakasle eta hezitzaile. Udan, guraseen gain egongo dira egunak dituen ordu guzietan.

Nekazariak zenbait aldiz ez du lehen ercin zuen hazia bakarrik hondatzen, baita lurra bera ere. Hori da egin dezakeen gauzarik okerrera, lurra bera txartu eta zapuztu.

Gurasoak ere, bederziti hilabetetan, ercin den hazia honda dezake. Ere gehiago, umea bera honda dezake. Lurra bera txartu dezake, lurra bera zapuztu dezake. Ez borondate txarrez, noski. Giroa behar da lurra lan egiteko. Lehorregia txarra da, baita motelegia ere. Zenbait nekazari estutu egiten da artartean belarra hazten ikusten duenean. Halere ez jorran hasteko girorik ez badago. Bustiegi badago, lurra duzu txartuko eta zapuztuko. Lehorregi badago, beriz, era eta lehorrago utziko duzu eta belarrak ez ezik artalandaera bera ere oriskatu eta ihartu egingo zaizu.

Har zure umeak gozo eta ez zakar, arduraz eta ez zabar, pa-txadaz eta ez lasai zuzen baina ez gogor. Elkar gehiago ikusi, ezagutu eta maitatu ahal izateko egokiera duzue udan. Harremanak eta elkarriketak ngaldtu eta sendotu behar dituzue. Lagundu ikastaroan atzera geratu diren ikasgailetan, irakats eskulenean zertobait, ezaguerazi eta maitarazi izadia.

Ikastolak antolatu ohi ditu bakarka, bailaraka eta Probintzi mailan udalekuak. On handia egingo lioke zure haurrari, honelako hamabostaldi batek, etxetik kanpora eta taldean biziaz.

Besteak beste, euskararen jabe egin dadin lagundu behar dio zure haurrari. Hutsune handia dute ikastolako haur askok euskararen aldetik. Aurreko ikastaroan ikasi zuten zenbait gauza ere ahazturik auzalzen da, berriro, ikastolan udazkenean. Ez al duzu baserri batean zure haurra egoki edukitzeko biderik?

Hurrengo ikastaroa ere, ordea, antolatu beharra dago. Batzorde bakoitzak datorren urtean zenbat haur berri izango dituen jakin nahi du. Zenbat gela eta zenbat andereño berri beharko dituen kontuak atzera behar ditu alde aurretik. Hauxe da, beraz berri-emaielen egiten diguten delia: eman agudo zeure haurra zena ikastolari. Beharrezkoa zaio ikastola bakoitzari haurren kopurua jakitea, legeak 35 edo 40ren bat haur eskatzen bait ditu gela bakoitzeko.

Z. Argiak ere dei egiten duzue irakurleoi. Sar zazue zuen haurra ikastolan. Eman garaiz zeure haurra zena ikastolari.

Haurrik ez baduzu lagun zaiozu zure herriko ikastolari, haurrak bilatuz, jaialdiak eratzuz, dirua emanaz, herrian euskal giora sortuz, jendea umeen helezar kezkatuz.

Ikastola ez da bertan behera utzeko lana. Denok ikastolaren alde.

Kontrako agindurik gerta ez badadi bederen, Erriojatar Samillan famatura bilduko da Euskaltzaindia datorren Ekainaren 15ean. Hegoaldeko mugaldean eginen da batzarrea, beraz, antzinako nafar hiriburu izana zen Najaratik gora, eta San Lorenzo eta Arandioko tontorren agerrian: «en las proximidades de las maravillosas cumbres de la Sierra de la Demanda, y como tesoro escondido en sus laderas cubiertas de un frondoso arbolado, se encuentra el Monasterio de Yuso... (llamado también) de San Millán de la Cogolla», Gil del Rio-ren hitzez esateko. Nafarroako eta Euskal Herri osoko kondairan barrena ikur eta burumuin izan den Monasterio zaharren, horrela, jatorrizko euskara ahaztua entzungo da berriro.

Erriojaren deia aditzen hasia bide da gutartean. Gure deihadar ezin etsiagoa Kanberos-ko mazelatan, Auka-ko, Arandioko eta Hormazabalgo tontor idorretan oihartzun harrigarri bihurtzen hasi delarik; Ezkarai, Ezkabarte, Angiano eta Naiarako bihotz gaizteetan zerbitu biziki sakonik erantzen hasia delarik, guk geure artean ere, itzuleta, erreperka izutiaz bezala erantzun dugu. Erriojaren euskal deia entzuten hasia da batzoretan; eta geroko zuzperaldiaren zantzu ederra zaigu: Arrazoinetik at hotsegin bide diogu elkarri, ilunpe batean; baina, arazoin gardenetatik at ere, ulertzen hasi gara denok. Inkontzientean, agian, radiestesian gisa, nik dakita nola? Baina edingera sakona den barne-zantzu horrek badakarke utza. Eta lehenengo asalduek hortxe ditugu agiri.

Zergatik Euskaltzaindia Samillan-a bilduko? Erantzuna merezi dute irakurleek.

Euskarazko lehenbizi biko bi esaldi laburrak, orain dela mila urte idatzirik, Samillan Monasterioan erriojatarren batek, eta Samillanen inguruko jendeak zeharo euskaldunak zirelarik, izkiriaturik utzi zizkigulako: «izikiu dugu» dio batak, eta «guk ajutu ezdugu» besteak (ikus Mitxelena-ren «Textos Arcaicos Vascos», 41-44). Bi esaldi labur horiek X. mendekoak dira, eta latinezko izkribuaren ARGIGARRI erantsi ziren. «El autor de las glosas, pues, tanto puede ser, por cuanto ahora sabemos, alavés o RIOJANO como navarro» (Mitxelena).

Samillanen ondo-ondokoa izan zen (Berzeokoa) Gonzalo Berzeoko apaiz eta idazle famatu, eskierki euskalduna jatorriz (1198an euskara zen Errijoja Garaiko mintzaira, Merino Urrutiak frogatu duenez). Erdaraz ari izanik ere, antiz euskal hitz eta keraren lekuko dugu, eta Errijoja zahar haren «spillu», berak bezala esateko. Hots, Gonzalo Berzeokoa Samillanen bizi izan zen.

Garaia zen, beraz, guk geure aldetik urrats bat eman genezan, azken urteotako hertsikeriak gaitundiz, eta ikertzapenak erakusten duen egiazko euskal geografiaren arabera jokatzeko hasteko.

Hots, erriojatar intelektualek haur alde aurretik jakin balute bezala, Zalduko hamabostari batak banako bikoitz bat argitara berri du joan den Apirillean. Monografía bat da, eta «La Rioja» du izenpuru. («Esfuerzo Común», n.º 186 - Edit. Sánchez Romeo - Fueros de Aragón, 16 - Zaragoza - Precio: 50 peztak).

Gaztelerrria Auka-mendian hasten zen lehen: «Era entonces Castilla un pequeño rincón, era de castellanos Montes de Oca mojó». (Poema de Fernán González)

Eta Errijoja eskualde bat («Nafarroako Sotsierra» deritzana) Ebroaz Iparraldean zegoen. Logroño-probintzia artifiziala da osoki, eta Gaztelerrrian sarturik gertatzea, zeharo zentzugabea. Karlista gerratean bertan, bai liberalak (Zurbanoren manuean), bai karlistak (Larron Gebarako-arenean) Ebroaz BI ALDERDIETAKO erriojatarrak ziren. Ebroko muga, Araba aldetik batez ere, ez zen egiazko muga. Jaime del Burgo 1833an Madrillen besterik erabaki artean, muga bestetan zegoen: Aukan (esp. Oca), Arandion (esp. Demanda), Urbionen eta Piqueras-en. Ebroaz hegoaldeko mendilerroan, ez ibaiertzen.

Leku-izenek, berriturik gertatu ez direnean bederen, gauza bera erakusten dute: rio Bayas, «Ibaia» da; Iregua, «Eiroka» (eta «Bero»); Calahorra «Garagorri»; Alfaro «Grakurri»; Cameros, «Kanberos» edo «Ganberoz»; Sto. Domingo de la Calzada, sainduaren ohoretan horrela bataiatu arte, «Ezkabarte» edo «Ozkabarte»; Anguiano, «Angidano»... «Hoy no cabe duda —irakurtzen dugu aldzikarian— de que los antepasados de los riojanos hablaban el vascuence en su forma dialectal occidental, parecida al actual vizcaíno-alavés».

Serologi-ikertzapenak gauza bera erakutsi dute: erriojatarrak euskaldunak dira soinez: «a esta región vasco-navarra se liga Logroño por los grupos sanguíneos» (Luis del Hoyo Sainz). Foruen pleguak, Nafarroaren Kondairak eta folklore zaharrak gauza bera. Denari dario euskal kutsua; eta baita ere, bereziki, orain hutsutzen ari diren baserriak eta mazelatiko herriskak, Ezkarai aldean batez ere.

1833az geroztik, ordea, Errijoja Segovia-ren pareko bihurtu da; Nafarroa eta Arabatik ezin urru-

nago. Eta, zatitu ere egin da: Sonsierra deritzan eskualdea, Arabara pasa da; Beloradoko eskualdea (Auka-mendiaren ondokoa, Heterrena, Ezker-rra, eta abar) Burgosa; eta Kanberosko azken muturra (Montenegro)... Soriara! Eta Erriojaren nafartasuna ahaztu, eta gaztelartasuna txertatzen hasi zaito.

Hots, erriojatarrak berek arbuizaten dute haur «Esfuerzo Común» horretan guztian barrena. Eta orain antzinarri dagokion Kondaira eta geroari dagokion Ekonomia elkarturik daudenez gero, Errijoja «boskarren euskal probintzia» ikusi nahi dute. «Hay que lograr que las cinco provincias del conjunto vasco-navarro-riojano» se unan: «sólo si la Rioja puede integrarse al marco vasco-navarro su evolución económica podrá ser rápida». Ekonomistak dira horretara mintzo. Eta zehazkiago auzalzen: Errijoja Garaia (alegia, Haro, Ezkabarte, Naiara) zeharo loturik dago Bizkaiari eta Arabari; Errijoja Behere, berriz (Garagorri, Grakurri, Arnedo) Nafarroari. Hegoaldetik, berriz, Arandioz bestaldera, Soriako eta Teruelgo basamortua hasten da («los dos desiertos poblacionales más desoladores de España»). Erriojaren etorkizun-bakarra, aspaldiko mendeetan bezala, Iparraldean dago, Euskal Herrian alegia: «La Rioja... no tiene más opción que adscribirse a la Región Vasca».

Baita hazkuntza eta nekazaritzaz bizi izan den mendi-eskualdeaz ere (Soriarekiko mugakoa eta Kanberoskoa), gauza bera esan daiteke irakurtzen dugunez. Ezin azkarkiago hutsutzen ari da: Enciso eta Munilla, esate baterako, 1940 aldean 4.000 lagun biren artean, 500 lagun baizik ez gaur! Eta Ezkarai berak, «modan» abiatua, bizkaitar eta arabar turistei esker bizi da; ez Soriatik edo Guadalajaratik heldutako diru-laguntza. Azkeneko artzainak bukatzen ari; eta herriska osoak, Nafarroan bezala, huts-hutsik. Industria-laguntza behar du Errijojak; eta Euskal Herria izan daiteke hori.

Jakina, auzalzen dute «Esfuerzo Nuevo»-aren idazleek: «No conviene minimizar las dificultades que ha de arrastrar tal adscripción, debido a la complejidad de todo lo que concierne a la cuestión vasca. Existe ya una consolidación colectiva e ideológica del País Vasco... existe un clima social tenso, que busca la personalización de una conciencia y acaso una cultura propia, a través de la potenciación de la lengua vasca... (gu baino baikorrago dira erriojatarrak)... En la medida en que la Rioja aumentaría todavía más la diglosia lingüística de una región que ve amenazada sus raíces seculares, existiría un recelo contra ella en las comarcas e ideologías más vascófilas... Eta errebistak berak erantzuten. Bi artikulu luzez batetik («Las raíces vascas de la Rioja» eta «Las hablas históricas de los riojanos»), erriojatarren jatorrizko hizkuntza euskarra dela agertuz; eta hori beranduz arte gainera, Errijoja Garaian bederen: «La presión ambiental y la oficial fueron erosionando el idioma que, a pesar de ello, llegó HASTA FINES DEL SIGLO XVI» (M. Arduña). Ezagutzen ez genuen dokumentu batek, bestetik, XVII. mendekoa, euskararen aldeko aginduz zehaztuta erakusten digu Garagorri-ko Apezpikua...

Hots, hauxe da erdiragarriena, ene uestez: erriojatarrak, gaurko beren horretan, zoritxarrekotzat jotzen dutela beren burua: «Este carácter de sub-región natural, encuadrada en el País Vasco-Navarro, al que todo ofrece y nada recibe, es SU TRAGEDIA».

Ez ahal zaizu lotsagarri iruditzen, irakurle, haur guztia jakin, eta entzungor egiteari eustea? LARRESORO

Zeruko
ARGIA

Zuzendaria:
MIREN JONE AZURZA

ARISTEGIETA

Nafarroa, Kantauri eta Aragoiko Kaputxinoek argitaratua. (Kale Nagusia, 50-1. Bur-lada - IRIUNEIA).
Donostia: Okendo, 22
Tel. 41 95 88

ARPIDE SARIA:

Barruan 350 pezeta
Korreo batasuneko herrietan 400 pezeta
Azerrietako beste herrietan 420 pezeta
Airez Aldez aurretik galdetu

Salmanta (ale bakoitza) 8 pezeta

Moldiztegia eta Idazkola.
«Gráficas Navasal»
A. Adoain, 1. IRIUNEIA
D. L.: NA, 80-1963